

С. В. Шебеліст

Есей

ЕСЕЙ (франц. *essai* – спроба, нарис, від лат. *exagium* – зважування) – [жанр](#) художньо-публіцистичної, науково-популяризаторської творчості, характерний вільним, не обов'язково вичерпним, але виразно індивідуалізованим трактуванням теми. Появу Е. в європ. літ-рах пов'язують з ім'ям франц. письменника М. де Монтеня, який у кн. «*Essais*» (1580; укр. перекл. – «Проби», у 3-х т., К., 2005–07) так визначив їхню специфічність: «Я вільно викладаю свою думку про всі предмети, навіть ті, що виходять за межі мого розуміння і кругозору. Висловлюю її не задля того, щоб дати поняття про речі, а для того, щоб дати поняття про мої переконання». У різних літ-рах жанр Е. розвивався неоднаково, інтенсифікуючись у різні періоди. Його поява у франц. літературі знаменувала скасування класицист. обмежень, а у 18–19 ст. це один із провід. жанрів франц. журналістики (ця тенденція відродилася у 1970-х рр., сягнувши світ. масштабу). У Великій Британії жанр Е. постав у 17 ст. як заперечення скутості пуритан. проз. творчості. Англ. філософ Ф. Бекон у праці «*Essays*» (1597) завважив глибоке коріння жанру Е. у трактатах античності, де на фоні ґрунт. аналізу чітко проступало авторське «Я». У 19 ст. Е. продовжував активно розвиватися в англ. (Т. Шеллі, Ч. Діккенс, Дж. Елліот, Р. Стівенсон) та амер. (В. Ірвінг, Е.-А. По, Г. Мелвілл) літ-рах. Видатні есеїсти 20 ст. – Б. Шоу, Г.-К. Честертон, Дж. Голсуорсі, А. Франс, Р. Роллан, Г. і Т. Манні, Т.-С. Еліот, Й. Бехер, Ж.-П. Сартр, А. Камю, А. Моруа. Зручним жанром став Е. і для філософів К. Ясперса, М. Гайдегґера, Х. Ортеги-і-Гассета та ін.

В укр. літературі окремі елементи Е. присутні у щоденнику Т. Шевченка. У публіцистиці 20 ст. до цього жанру зверталися В. Винниченко, Д. Донцов, Дарія Віконська, В. Петров, Є. Маланюк, Л. Мосендз, Ю. Липа, У. Самчук, Ю. Шевельов, Ю. Луцький, порушуючи актуал. сусп. та культурол. теми. Динаміч. розвитку набула укр. есеїстика в еміграції, репрезентов. А. Любченком, Г. Костюком, Ю. Лавріненком, І. Багряним, В. Баркою, Ю. Шерехом, І. Костецьким, Б. Осадчуком, Б.-Т. Рубчаком, чий Е. опубл., зокрема, у ж. «Сучасність» (Мюнхен–Нью-Йорк) та «Kultura» (Париж). Риси есеїст. жанру і стилю властиві багатьом творам М. Рильського, Ю. Смолича, О. Ганчара, Д. Павличка. Зб., до яких увійшли Е., видали П. Загребельний («Неложними устами», 1981; «Думки наррозхрист», 1998), І. Драч («Духовний меч», 1983; усі – Київ). У сучасності жанр Е. використовують у літературознавстві І. Дзюба, Є. Сверстюк, Г. Грабович, Наталка Білоцерківець, Л. Таран, Т. Гундорова, Є. Баран, Я.

Голобородько, К. Москалець, І. Андрусак, І. Бондар-Терещенко, О. Бойченко, порушуючи культурол. теми, – В. Скуратівський, О. Пахльовська, О. Гриценко, Л. Ушкалов, О. Забужко, істор. – Я. Грицак, Ю. Шаповал, філос. – М. Попович, М. Маринович, Т. Возняк, політ. – М. Рябчук, М. Стріха та ін. Чимало літ. Е. створили Ю. Андрухович, Т. Прохасько, В. Неборак, В. Єшкілев, К. Москалець, Є. Пашковський, В. Шкляр та ін.

Рекомендована література

1. Эпштейн М. Законы свободного жанра (Эссеистика и эссеизм в культуре Нового времени) // ВЛ. 1987. № 7;
2. Баган О. Есей та есеїзм // Укр. проблеми. 1995. Ч. 1;
3. Матвієнко С. Есей: Між алібі та компроматом // Критика. 2000. Ч. 12;
4. Семків Р. Передмова автора (обґрунтування есеїстичності) // Семків Р. Фрагменти: Есеї. К., 2001;
5. Швець Г. Національна проблематика в рецепції української діаспорної есеїстики // Літературознавчі студії: Зб. наук. пр. К., 2001;
6. Її ж. І. Франко і українська есеїстична традиція // Там само. 2002;
7. Шебеліст С. Теоретичні аспекти жанру есею // СіЧ. 2007. № 11;
8. Мирошкіна Н. В. Українська есеїстика: теоретичні розвідки // Наук. зап. Інституту журналістики. К., 2008. Т. 33.

Бібліографічний опис:

Есей / С. В. Шебеліст // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-18011>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).